

บทคัดย่อ

ปิดหน้าต่าง-ประตู ดูจิตรกรรมรัชกาลที่ 4 เรื่องวินัยสงฆ์

ที่ด้านหลังบานประตู-หน้าต่าง และบานแฝดของพระอารามหลวงสมัยรัชกาลที่ 4 ปรากฏงานช่างจิตรกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับข้อวินัยสงฆ์ตามหลักพระวินัย โดยใช้เทคนิคการเขียนภาพอย่างสมจริงแบบตะวันตก เรื่องราวที่นำมาเขียนได้แก่ เนื้อที่ห้ามภิกษุฉันผลไม้สำหรับทำน้ำอัฐฐปาน (น้ำปานะที่ทำจากผลไม้ 8 ชนิด) มหาผลที่ห้ามทำน้ำอัฐฐปาน (ผลไม้ขนาดใหญ่ที่ห้ามทำน้ำปานะ) และอสุภกรรมฐาน (การทำสมาธิด้วยการพิจารณาซากศพ) เป็นต้น

ช่างเขียนเลือกใช้พื้นที่เหล่านี้เพื่อถ่ายทอดสาระสำคัญในพระไตรปิฎกไปสู่พระสงฆ์ เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติตนในขณะครองเพศบรรพชิต เนื่องจากภิกษุเป็นผู้เปิด-ปิด และดูแลอุโบสถ วิหาร จึงเป็นผู้ที่ได้เห็นภาพจิตรกรรมในมุมที่อยู่ลับตาเหล่านี้เสมอ งานจิตรกรรมเรื่องวินัยสงฆ์สะท้อนถึงแนวพระราชประสงค์ในรัชกาลที่ 4 ที่ทรงต้องการให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายธรรมยุติกนิกาย การถ่ายทอดเรื่องราวจากพระไตรปิฎกมาสู่งานช่างจิตรกรรมยังเป็นหลักฐานสนับสนุนว่ารัชกาลที่ 4 ทรงใช้พระไตรปิฎกเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปพุทธศาสนาและสถาปนาระบบธรรมยุติกนิกายอีกด้วย นอกจากนี้ การเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องวินัยสงฆ์ที่บานประตู-หน้าต่าง และบานแฝด ยังแสดงให้เห็นแนวพระราชดำริในรัชกาลที่ 4 ที่แตกต่างจากงานจิตรกรรมแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 อย่างสำคัญ

Abstract

Monk discipline paintings during the reign of Rama IV : The Story behind the window and door panels.

King Rama IV's royal temples are decorated with mural paintings. Upon the reverse side of window and door panels, also upon the frames, pictures are painted of monks following their day to day monastic duties. They are painted in a realistic western style. Stories depicted include : forbidden meat for monks, 8 certain fruits for making juices, fruits in big sizes which are not allowed for making proper drinks and meditating whilst considering a corpse.

The painter(s) chose these images as the essence of the Tripitaka, in order to guide the monks to maintain their practice of self-discipline while they were fully ordained. Considering the monk's daily obligation to open-and-shut all the portals and take care of the temple, they were the ones who closely viewed these paintings. The monastic disciplines told on these images reflected Rama IV's objective to train the monks in their strict practice following the Vinaya. This was especially relevant for monks who ordained in the Dhammayuttika Nikaya order. The Tripitaka interpretations in these paintings are also evidence supporting the fact that Rama IV used these scripture for reforming the monastic establishment and establishing his Dhammayuttika Nikaya order. Furthermore, the depictions of monastic discipline in mural paintings, which decorated the areas mentioned above, indicate Rama IV's images as clearly distinct from the painting style of Rama III.

ปิดหน้าต่าง-ประตู คูจิตรกรรมรัชกาลที่ 4 เรื่องวินัยสงฆ์*

พัลวิสิริ เปรมกุลนันท์**

งานจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ที่เขียนอยู่ภายในพระอุโบสถหรือพระวิหาร ส่วนใหญ่มักเขียนภาพเล่าเรื่องไตรภูมิ พุทธประวัติ และชาดกต่าง ๆ โดยสืบทอดแนวคิดและเนื้อหามาจากงานช่างจิตรกรรมสมัยอยุธยา เรื่องราวเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดสู่สายตาผู้ชมผ่านผนังอาคารด้านสกัดและด้านแปร คือ ด้านหน้า-หลังของพระประธาน และผนังด้านทิศเหนือ-ใต้ รวม 4 ด้าน ผนังเหล่านี้จึงนับเป็นพื้นที่หลักขนาดใหญ่ภายในอาคารที่ช่างเขียนนิยมพรรณนาเรื่องราวตามความเชื่อในพุทธศาสนามาเป็นงานจิตรกรรม

ยังมีพื้นที่อีกส่วนหนึ่งที่มีงานจิตรกรรมฝาผนังที่น่าสนใจแต่บางครั้งก็ถูกมองข้าม เนื่องจากอยู่ลับสายตาในขณะที่อุโบสถและวิหารเปิดใช้งานในยามปกติ พื้นที่เหล่านั้น ได้แก่ หลังบานประตู และบานหน้าต่าง รวมไปถึงพื้นที่ในส่วนที่เรียกกันว่าบานแฝด¹

ที่บานประตูและหน้าต่างอุโบสถหรือวิหารในหลายแห่งนิยมเขียนภาพทวารบาลซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้รักษาศาสนสถาน ปรากฏหลักฐานอย่างน้อยในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น ทวารบาลที่บานประตูพระอุโบสถวัดใหญ่

---

*บทความนี้ปรับปรุงจากเนื้อหามางส่วนใน จิตรกรรมฝาผนัง : พระราชประสงค์รัชกาลที่ 4 เรื่องจริยวัตรสงฆ์ วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

**อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹หมายถึง ผนังจากด้านในของกรอบเขตหน้าต่างด้านในของผนัง มีลักษณะผายออกและกว้างพอดีกับบานประตูและบานหน้าต่างที่เปิดแล้วไปแนบอยู่ ออกจาก ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ช-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2550), 502.

ภาพที่ 1 จิตรกรรมทวารบาล บานประตูพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 2 จิตรกรรมทวารบาลที่บานหน้าต่างศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี

ภาพที่ 3 จิตรกรรมทวารบาลแบบจีน บ้านประตู่พระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม

สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี (ภาพที่ 1) บานหน้าต่างศาลาการเปรียญที่วัดเดียวกัน เป็นต้น (ภาพที่ 2) คติการเขียนภาพทวารบาลที่บานประตูหน้าต่างยังคงสืบมาถึง งานจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้ว่ารูปแบบของภาพทวารบาลจะเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยม เช่น ภาพทวารบาลแบบจีนตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 (ภาพที่ 3)

สำหรับบานแฝดเป็นส่วนที่ถูกบดบังอยู่เสมอเมื่อบานประตู-หน้าต่างเปิดออก จึงทำให้ไม่นิยมเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้ในบริเวณนี้ แต่ในบางแห่งก็ปรากฏงานจิตรกรรมฝาผนังอยู่ด้วย ตัวอย่างเช่น งานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีความนิยมเขียนภาพเครื่องโต๊ะ เครื่องตั้งบูชา สิ่งของมงคล ลวดลายพรรณพฤกษาเพื่อเป็นงานประดับ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วมิได้มีเจตนาในการเล่าเรื่องเหมือนเช่นงานจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างอันเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของอาคาร

พื้นที่หลังบานประตู-หน้าต่าง และบานแฝด มีหน้าที่สำคัญอีกครั้ง เมื่อช่างเขียนเลือกใช้พื้นที่เหล่านั้นเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ามีปรากฏอยู่มากในพระอารามหลวงที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ ข้อวินัยสงฆ์ที่ถ่ายทอดผ่านงานจิตรกรรมยังคงมีตัวอย่างให้ศึกษาอยู่มาก เช่น เรื่องเนื้อสัตว์ที่ห้ามภิกษุฉัน ผลไม้สำหรับทำน้ำอัฐฐิบาน และข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของภิกษุ เป็นต้น

งานจิตรกรรมที่หลังบานประตู-หน้าต่าง : วัดโสมนัสวิหาร

วัดโสมนัสวิหารเป็นวัดหลวงที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นใหม่² เพื่ออุทิศพระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระมเหสีที่สิ้นพระชนม์³

เมื่อปิดประตูและหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหาร จะพบงานจิตรกรรมเรื่องวินัยสงฆ์ ได้แก่ บานประตูด้านทิศตะวันออกเขียนเป็นภาพคนและสัตว์ต่างๆ จากเรื่องเนื้อที่ห้ามภิกษุฉัน บานประตูด้านทิศตะวันตกเป็นภาพมหาผลที่ห้ามทำน้ำอัฐฐิบาน ส่วนบานหน้าต่างทั้งหมดเป็นภาพผลไม้สำหรับทำน้ำอัฐฐิบาน

²เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ชำ บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548), 290.

³กรมการศาสนา, ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร (กรุงเทพฯ : กองพุทธศาสนสถาน, 2525), 124.

เนื้อที่ห้ามภิกษุฉัน

ภาพสัตว์แต่ละชนิดอันเป็นตัวแทนของเนื้อสัตว์แต่ละประเภทที่กล่าวถึงในพระวินัยเขียนอยู่ภายในกรอบวงกลมที่บ้านประตูบานละ 5 ภาพ รวมเนื้อสัตว์ทั้งสิ้น 10 ประเภท คือ 1. มนุษย์ 2. ช้าง 3. ม้า 4. สุนัข 5. ราชสีห์ 6. เสือโคร่ง 7. เสือดาว 8. เสือเหลือง 9. หมี 10. งู (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 จิตรกรรมเรื่องเนื้อที่ห้ามภิกษุฉัน บ้านประตูทิศตะวันออก พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ภาพสัตว์แต่ละชนิดล้วนเขียนขึ้นด้วยเทคนิคแบบตะวันตก โดยใช้แสงเงาให้เกิดความสมจริงตามธรรมชาติ ต่างจากการเขียนภาพสัตว์หิมพานต์ในปรัมปราคติตั้งที่เคยปรากฏในงานจิตรกรรมไทย

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ทุติยภาค กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า มูลเหตุของวินัยข้อนี้เริ่มจากพระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ เนื่องจากครั้งพุทธกาล นางสุปปิยาอุบาสิกาได้ตัดเนื้อส่วนขาของตนถวายพระสงฆ์ที่อาพาธ เหตุเพราะนางประสงค์ที่จะทำบุญ แต่มีอาหาหาเนื้อสัตว์อื่นในตลาดมาถวายได้ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติว่าภิกษุทั้งหลายไม่พึงฉันเนื้อมนุษย์ ในเวลาต่อมาเกิดภาวะขาดแคลนอาหาร พระสงฆ์ได้ฉันเนื้อที่ไม่ควรอีกหลายประเภท จึงทรงห้ามฉันเนื้อสัตว์อีก 9 ประเภทตามมาในภายหลัง หากรูปใดฉันจะต้องอาบัติในข้อทุกกฎ⁴

อนึ่ง ภาพช้างและม้าจะสังเกตเห็นว่ามีเครื่องทรงอย่างช้างต้นและม้าต้นของหลวง (ภาพที่ 5, 6) อาจเป็นไปได้ว่าช่างเขียนต้องการคงความหมายตามที่กล่าวไว้ในพระวินัยปิฎกว่า ในครั้งพุทธกาลเมื่อช้างหลวงและม้าหลวงล้มตายลงมาก ประชาชนนิยมบริโภคเพราะอาหารขาดแคลน และยังสามารถถวายพระภิกษุด้วย พระพุทธองค์จึงทรงห้ามภิกษุฉันเพราะเป็นพระราชพาหนะของพระเจ้าแผ่นดิน⁵ รายละเอียดที่ปรากฏในงานจิตรกรรมจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นการหยิบยกเนื้อหาและรายละเอียดจากพระไตรปิฎกมาเขียนเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยใช้พื้นที่หลังบานประตูให้เกิดประโยชน์เต็มที่ รวมทั้งเทคนิคการเขียนภาพยังแสดงถึงอิทธิพลตะวันตกที่เคร่งครัดเรื่องความสมจริงแล้ว

⁴พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530, เล่ม 5, 77-78.

⁵เรื่องเดิม, 78.

ภาพที่ 5-6 ภาพเนื้อข้างและเนื้อม้าจากเรื่องเนื้อที่ห้ามภิกษุฉัน พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร

ผลไม้สำหรับทำน้ำอัญฐุบานและมหาผลที่ห้ามทำน้ำอัญฐุบาน

ที่บ้านหน้าต่างพระอุโบสถวัดโสมนัสวิหารยังมีภาพผลไม้สำหรับทำน้ำอัญฐุบาน
ทั้ง 8 ชนิดที่มีกล่าวไว้ในพระวินัย ได้แก่ 1. มะม่วง 2. ชมพู่หรือหว่า 3. กล้วยมีเมล็ด

4. กล้วยไม่มีเมล็ด 5. มะทรงรางหรือมะขาง⁶ 6. ลูกจันทน์หรืออุ้งนุ่น 7. เหนง้าบัวหรือรากบัว 8. มะปรางหรือลิ้นจี่ โดยแบ่งเขียนบนบานหน้าต่างบานละ 4 ชนิด ภาพผลไม้ทั้งหมดวางอยู่บนพานภายในกรอบวงกลม มีลวดลายดอกพุดตานอย่างเทศประดับเป็นพื้นหลัง ภาพผลไม้แต่ละชนิดมีการแรเงาในส่วนที่รับและหลบแสง ทำให้เกิดความกลมกลึงเป็นธรรมชาติอย่างเทคนิคตะวันตกแล้ว (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 จิตรกรรมเรื่องผลไม้สำหรับทำน้ำอัญชันบาน บานหน้าต่าง พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร

⁶มะขางเป็นชื่อต้นไม้ในวงศ์ Sapotaceae ผลมีสีเขียว ขนาดเท่าหมากดิบ เปลือกแข็ง มียางมาก รสหวานเย็น อ้างจาก ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), 845.

ในพระไตรปิฎก มหาวรรค เกสัชขันธกะ เรื่องเกณียชฎิล พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุดื่มน้ำปานะจากผลไม้ 8 ประเภทดังกล่าว นอกจากนี้ยังทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันน้ำผลไม้ได้ทุกชนิดยกเว้นมหาผลหรือผลไม้ที่มีขนาดใหญ่ และข้าว⁷ ซึ่งพบว่าที่บานประตูพระอุโบสถด้านทิศตะวันตกยังได้เขียนภาพมหาผลที่ห้ามทำน้ำอัฐฐิบานไว้ด้วย ได้แก่ ข้าวและผลไม้ที่มีขนาดใหญ่ เช่น พักทอง พักเขี้ยว น้ำเต้า ขนุน เป็นต้น (ภาพที่ 8) ภาพผลไม้เหล่านี้ใช้เทคนิคการแรเงาอย่างตะวันตกให้เกิดความสมจริงเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 8 จิตรกรรมเรื่องมหาผลที่ห้ามทำน้ำอัฐฐิบาน บานประตูด้านทิศตะวันตก
พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร

⁷พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530, เล่ม 5 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), 129.

จิตรกรรมฝาผนังที่บานแพละ : วัดบรมนิวาส

วัดบรมนิวาสเป็นวัดหลวงที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นจากวัดเดิมที่ พระอินทรเดชะถวายเป็นวัดหลวงและสร้างค้างอยู่⁸ เดิมเรียกวัดนี้ว่า “วัดนอก” เพราะ

ภาพที่ 9 ภิกษุปลงอัฐกรรมฐาน บานแพละหน้าต่าง พระอุโบสถ วัดบรมนิวาส

⁸เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4, 290.

อยู่นอกกำแพงเมืองและเป็นวัดคณะอรัญวาสี เพื่อให้คู่กันกับ “วัดใน” หรือวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งเป็นศูนย์กลางศึกษาปริยัติธรรมของฝ่ายธรรมยุติ⁹

บานแผลและประตูและหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดบรมนิวาสมีงานจิตรกรรมเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติต่างๆ ของสงฆ์อยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยม เช่น ภาพภิกษุปลงอสุภกรรมฐาน เป็นต้น (ภาพที่ 9) กรรมฐานข้อนี้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค¹⁰ ว่าด้วยการพิจารณาศพ 10 ประเภทเพื่อละกิเลสคือ ความหลงใหลในรูป 10 ประการ¹¹

ช่างเขียนตระหนักถึงความสมจริงของภาพบุคคล สถานที่ และเวลา โดยแสดงออกผ่านภาพภิกษุที่กำลังพิจารณาซากศพ มีไม้ยันทันซึ่งก็คือปาช้าเป็นฉากหลัง การเขียนภาพบุคคลและต้นไม้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปใช้เทคนิคการเกลี่ยสีและแรเงาให้เกิดรูปทรงและมีมิติ แทนการลงสีแล้วตัดเส้นในแบบเดิม สีสันอันมีดล้วยังได้แสดงความสมจริงของเวลายามราตรีที่ภิกษุปฏิบัติกรรมฐาน เทคนิคการแสดงออกเหล่านี้เป็นพัฒนาการอีกขั้นของงานช่างจิตรกรรมไทยที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นที่น่าสังเกตว่างานจิตรกรรมในบริเวณนี้มีสีสันที่สดและแจ่มชัดมากกว่างานจิตรกรรมที่บริเวณฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ทั้งนี้คงเป็นเพราะข้อดีของพื้นที่ในส่วนนี้ที่ไม่ถูกแสงแดดรบกวนมากนัก

พระราชประสงค์รัชกาลที่ 4 เรื่องวินัยสงฆ์

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องวินัยสงฆ์ที่บานประตู-หน้าต่าง และบานแผลในวัดหลวงสมัยรัชกาลที่ 4 เหล่านี้ เชื่อว่าเป็นงานจิตรกรรมที่ต้องการถ่ายทอดสาระในพระไตรปิฎกสำหรับภิกษุในวัดเป็นสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติขณะครองเพศบรรพชิต กล่าวคือภิกษุเป็นผู้เปิด-ปิดและดูแลรักษาพระอุโบสถและวิหาร จึงย่อมเห็นภาพจิตรกรรมเหล่านี้อยู่เป็นนิจ แต่เมื่อเปิดประตู-หน้าต่างเพื่อใช้อาคารประกอบ

⁹คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, พระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เล่ม 1 (นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550), 277.

¹⁰เป็นคัมภีร์ที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้รจนาขึ้น โดยรวบรวมและอธิบายหลักคำสอน 3 หมวดตามแนวทางของพระไตรปิฎก ได้แก่ ศีล สมာธิ และปัญญา

¹¹ดูรายละเอียดอสุภทั้ง 10 ประเภทใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550), 207.

ศาสนกิจตามปกติ บานประตู-หน้าต่างก็จะแนบชิดกับบานและทำให้มองไม่เห็นภาพจิตรกรรม จิตรกรรมเรื่องวินัยสงฆ์จึงมิได้เขียนขึ้นเพื่อถ่ายทอดสาระไปสู่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ทั้งนี้แตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างที่ทุกคนสามารถเห็นได้

งานจิตรกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นแนวพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 4 ผู้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหรือปฏิสังขรณ์วัดหลวงในรัชสมัย ที่ทรงต้องการให้ภิกษุปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ซึ่งได้ชื่อว่ามิวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดกว่านิกายเดิม การเขียนภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ยังสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ 4 อยู่หลายคราวที่มีพระราชประสงค์ให้พระสงฆ์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีลและเป็นผู้อบรมสั่งสอนฆราวาสเมื่อครั้งที่วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน

งานช่างจิตรกรรมเรื่องวินัยสงฆ์เหล่านี้ยังได้แสดงให้เห็นแนวคิดแบบสัจนิยมผ่านความสมจริงต่างๆ ที่แตกต่างจากเรื่องราวอย่างปรัมปราคติที่นิยมในงานจิตรกรรมไทยโบราณ และสะท้อนให้เห็นถึงพระราชนิยมรัชกาลที่ 4 ในงานจิตรกรรมไทยที่แตกต่างจากสมัยรัชกาลที่ 3 อันเป็นผลจากอิทธิพลศิลปะตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาในยุคนั้น ขณะเดียวกันยังได้ถ่ายทอดความสมจริงจากเนื้อหาในพระวินัยบางประการไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นหลักฐานหนึ่งที่สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์ที่กล่าวว่รัชกาลที่ 4 ทรงใช้พระไตรปิฎกเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปพุทธศาสนาและก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ : กองพุทธศาสนสถาน, 2525.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล**. ภาค 1 ตอน 2. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.

_____ . **พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ซ-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง. **พระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เล่ม 1**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.